

עומק הפשט עיונים ברש"י

על פי 'לקוטי שיחות' כרך ה

פ' עקב

הערות והארות יתקבלו בברכה בטל'

08-6882799 / 050-4125205

או במייל: rizs@neto.bezeqint.net

ניתן גם להזמין לפרשיות נוספות

כל הזכויות שמורות



תוכן העיונים

(א) בפירוש הכתוב (יא, ו) "ואשר עשה לדתן ולאבירם, אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם .. בקרב כל ישראל" - מביא רש"י מחלוקת של רבי יהודה ורבי נחמיה / למה הכתוב מזכיר רק את דתן ואבירם, ולא את קרח שהיה בראש המחלוקת / ההדגשה כאן היא שהבליעה היתה לעיני "כל ישראל", ובזה יתרון לשיטת רבי יהודה / רבי נחמיה לשיטתו, שמדייק בלשון הכתוב ה'מצומצם'

(ב) בכמה מקומות בפירושו על התורה מביא רש"י מחלוקות של רבי יהודה ורבי נחמיה - אחת בפרשתנו (יא, ו), אחת בפרשת וישב (לז, לה) ואחת בפרשת האזינו (לב, מג) / רבי יהודה לשיטתו הכללית - שיש לפרש "דברים ככתבם" / שיטתו הכללית של רבי נחמיה - להדר בכבודם של ישראל



**"ואשר עשה לדתן ולאבירם בני אליאב בן
ראובן אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם
ואת בתיהם ואת אהליהם ואת כל היקום אשר
ברגליהם בקרב כל ישראל. כי עיניכם הרואות
את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה" (יא, ו-ז)**

בקרצ כל ישראל - כל מקום שהיה אחד מהם צורת,
הארץ נבקעת מתחתיו וזולעתו, אלו דברי רבי יהודה.
אמר לו רבי נחמיה: והלא כבר נאמר 'ותפתח הארץ
את פיה', ולא 'פיותיה'! אמר לו: ומה אני מקיים 'בקרצ
כל ישראל'? אמר לו: שנעשית הארץ מדרון כמשפך, וכל
מקום שהיה אחד מהם, היה מתגלגל וצא עד מקום
הבקיעה:

לכאורה דברי רבי נחמיה מסתברים בטעמם - שמזה שנאמר "ותפתח הארץ את
פיה" מובן שהיה רק "פה" אחד; ואם כן, מדוע הביא רש"י גם את שיטת רבי יהודה,
שנדחתה על ידי רבי נחמיה - ולא הסתפק בשיטת רבי נחמיה לחוד?

הווי אומר: הקושי בפירושו של רבי יהודה - נתפרש בדברי רבי נחמיה ("והלא כבר
נאמר 'ותפתח הארץ את פיה' ולא 'פיותיה'"); אבל מהו הקושי בדברי רבי נחמיה,
שבגלל זה לא מסתפק רש"י בפירושו, אלא מביא גם פירושו של רבי יהודה, ולא עוד
אלא שמקדימו לפירושו של רבי נחמיה?

גם צריך להבין מהו הטעם שרש"י מזכיר את שמותיהם של רבי יהודה ורבי נחמיה,
ולא אמר סתם "יש מרבתינו אומרים .. ויש אומרים", כדרכו בכמה מקומות² - שמזה

1. וכן הקשה במשכיל לדוד כאן: "שפיר קאמר רבי נחמיה"!

2. לדוגמא: וירא כב, א. משפטים כא, כג.

מובן שיש כאן צורך בתוספת ביאור, שבאה דוקא על ידי שיודעים מי הוא בעל המאמר.

וקרח להיכן הלך?

ויש לבאר, ובהקדים קושיית המפרשים בפסוק זה³:

דתן ואבירים היו אמנם מעורבים במחלוקת, אבל הראש והעיקר היה קרח, ואילו דתן ואבירים רק "נשתתפו עם קרח במחלוקתו"⁴; ואם כן, היתכן שבכתוב נזכר רק "אשר עשה לדתן ולאבירים", ואילו קרח עצמו - שהיה בעל המחלוקת - לא נזכר כאן?!

לכאורה היה אפשר לתרץ, לפי הדעה בגמרא⁵ שקרח לא היה מן הבלועים, ולכן לא נזכר בפרשתנו בסיפור המאורע "אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם"; אבל לפי "פשוטו של מקרא" קרח כן היה מן הבלועים, כמפורש בקרא⁶: "ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם (דתן ואבירים) ואת קרח".

[וכן בנוגע לבני קרח - שעל פי "פשוטו של מקרא" נבלעו גם הם, כמו שכתוב⁷ "ותפתח הארץ את פיה ותבלע .. ואת כל האדם אשר לקרח", וכמו שפירש רש"י על הפסוק "ובני קרח לא מתו"⁸, ש"בשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם, לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגהינם וישבו שם", והיינו, שגם הם נבלעו, אלא שאחר כך "נתבצר להם מקום כו".]

ויש לומר, שלכן לא נזכרו בכתוב כאן (נוסף לכך שמלכתחילה אין הכרח להזכירם כמו קרח שהיה בעל המחלוקת), כיון ש"אסור לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים"⁹.

3. ראה רמב"ן. צדה לדרך. ועוד.

4. פרש"י שם.

5. סנהדרין קי, א.

6. פינחס כו, י.

7. קרח טז, לב.

8. פינחס כו, יא.

9. ב"מ נח, ב (במשנה). רמב"ם הל' תשובה ספ"ז. ובכ"מ.

ונראה שהתירוץ על זה פשוט ביותר, עד כדי כך שרש"י אינו זקוק לפרש זאת, כיון שהתלמיד מבין זאת מעצמו¹⁰:

בסיום הפסוק נאמר "בקרב כל ישראל" - שזהו ענין עיקרי בכללות הפרשה: "וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ולא ראו .. כי עיניכם הרואות את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה", וכן גם בנוגע למאורע ש"פצתה הארץ את פיה" - שהיה זה "בקרב כל ישראל", היינו, שכל ישראל ראו זאת.

ומעתה מובן בפשטות מדוע לא נזכר כאן קרח (אף שהיה מן הבלועים):

בפרשת קרח מסופר¹¹ שמשוה רבינו אמר לקרח "אתה וכל עדתך היו לפני ה', אתה והם ואהרן מחר. וקחו איש מחתתו, ונתתם עליהם קטורת והקרבתם לפני ה' איש מחתתו, חמשים ומאתים מחתות, ואתה ואהרן איש מחתתו". וכן היה, שקרח ועדתו באו לאהל מועד והקריבו קטורת לפני ה'.

וכיון שקרח היה בין מקריבי הקטורת - נמצא, שבעת מאורע הבליעה לא היה במחנה ישראל, ואפילו לא במחנה לויה, אלא באוהל מועד, שזהו המקום דהקרבת הקטורת. וכיון שהקרבת הקטורת היתה באופן ש"כל אדם לא יהיה באוהל מועד"¹², נמצא, שמלבד קרח ומאתיים וחמשים איש מקריבי הקטורת לא היה איש נוכח עמהם.

וכיון שהכתוב מדבר אודות מאורע הבליעה שהיה "בקרב כל ישראל" - לכן לא נזכר כאן אודות קרח, כיון שבליעתו לא היתה "בקרב כל ישראל" אלא בתוך אהל מועד.

וכעין זה בנוגע למאתיים וחמשים איש - שגם הנס ש"אש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתיים איש מקריבי הקטורת"¹³, לא היה "בקרב כל ישראל", אלא במקום שבו היתה הקרבת הקטורת.

10. הבא לקמן - על פי שיחות ש"פ עקב וש"פ ראה תשכ"ו.

11. טז, טז-יח.

12. אחרי טז, יז.

13. קרח טז, לה.

הבורחים - והפתח(ים)

אבל לפי זה מתעוררת השאלה - גם בנוגע לדתן ואבירם ובני ביתם:

כיצד אפשר לומר ש"פצתה הארץ את פיה ותבלעם .. בקרב כל ישראל", בה בשעה שמאורע הבליעה היה רק במקום חניית דגל ראובן - "תימנה"¹⁴ (בסמיכות לקהת ובניו החונים תימנה, שלכן נשתתפו בני שבט ראובן עם קרח במחלוקתו¹⁵), ואילו כל שאר השבטים היו "איש על מחנהו ועל דגלו"?!

ועל זה מפרש רש"י: "כל מקום שהיה אחד מהם בורח" - כטבע האדם שבראותו מצב של סכנה אזי אינו נשאר במקומו אלא בורח לנפשו, ובנידון דידן, כל אחד מהם ברח לכיוון אחר בכל שטח מחנה ישראל - "הארץ נבקעת תחתיו וכולעתו", ובמילא היה מאורע הבליעה "בקרב כל ישראל"!

[וזה שקורח לא ברח - יש לבאר על פי מה שכתב רש"י בפרשת קרח¹⁶, שכאשר שמע קורח ממשה ש"כולם אובדים ואחד נמלט", הרי שהוא "טעה ותלה בעצמו", כי "ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו .. אמר בשבילו אני נמלט"; ולכן גם כאשר פתחה הארץ את פיה, היה קורח בטוח שאין זה שייך אליו (כי הוא בוודאי ינצל), ובמילא לא ברח, אלא נשאר במקום הקרבת הקטורת, ושם נבלע].

וממשיך רש"י: "אלו דברי רבי יהודה", אבל יש על זה קושיא: "אמר לו רבי נחמיה, והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה, ולא פיותיה"?

ולכן צריך רש"י להביא גם פירושו של רבי נחמיה - "שנעשית הארץ מדרון כמשפך, וכל מקום שהיה אחד מהם, היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה".

אבל לאידך גיסא, יש גם קושיא בפירושו של רבי נחמיה - בענין זה של "בקרב כל ישראל":

פשטות הכתוב הוא, שעצם המאורע ש"פצתה הארץ את פיה ותבלעם" היה "בקרב כל ישראל" - וכדברי רבי יהודה, ש"כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת

14. במדבר ב, י"ד.

15. פרש"י במדבר ג, כט. ר"פ קרח.

16. טז, ז.

תחתיו ובולעתו", כך, שכל ישראל ראו את הבליעה עצמה שהיתה ב"כל מקום שהיה אחד מהם";

ואילו לפי רבי נחמיה - מה שראו כל ישראל הוא רק זה "שנעשית הארץ מדרון כמשפך", אבל לא איך ש"פצתה הארץ את פיה ותבלעם", כיון שהבליעה לא היתה ב"כל מקום שהיה אחד מהם", אלא "היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה" (מקום אחד בלבד)!

ולכן צריך רש"י להביא את שני הפירושים.

רבי נחמיה: דיוק בפרטים

והנה, לפי כל זה עולה, שבכל אחד מהפירושים יש קושי: בפירוש של רבי יהודה, "כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו" - "הלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותה", ובפירוש של רבי נחמיה, "שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה" - שמשמעות הכתוב "ותפתח הארץ את פיה ותבלעם .. בקרב כל ישראל" היא שמאורע הבליעה עצמו הי' "בקרב כל ישראל";

ומעתה צריך להבין: מהו סברת המחלוקת של רבי יהודה ורבי נחמיה, שכל אחד מהם מפרש באופן מסויים, למרות הקושי שבפירושו?!

וההסברה בזה:

הקושי בפירושו של רבי נחמיה הוא בענין שנוגע (לא רק לפירוש התיבות "בקרב כל ישראל", אלא גם) לכללות הפרשה - שהרי מה שנאמר "בקרב כל ישראל" הוא בהמשך לתוכן כללות הפרשה: "וידעתם היום כי לא את בניכם אשר לא ידעו ולא ראו .. כי עיניכם הרואות את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה", וכן גם בנוגע למאורע ש"פצתה הארץ את פיה ותבלעם", שהיה זה "בקרב כל ישראל", היינו, שכל ישראל ראו זאת.

ואילו הקושי בפירושו של רבי יהודה הוא בענין פרטי שבפרשה - שלשון הכתוב הוא "ותפתח הארץ את פיה" (לשון יחיד), ולא "פיותה" (לשון רבים).

ובזה נחלקו רבי יהודה ורבי נחמיה - ולשיטתם הכללית בכמה מקומות¹⁷:

שיטת רבי יהודה - שנוגע לכל לראש לימוד כללות הענין, ולכן מוטב לפרש באופן שכללות הענין יהיה מובן לאשורו, למרות שישאר קושי בפרט מסויים. ובנידון דידן: כאשר לומדים מה שכתוב "בקרוב כל ישראל", יש להדגיש את הקשר והשייכות לתוכן כללות הפרשה, שמאורע הבליעה היה באופן שכל בני ישראל ראו זאת, ולכן מפרש רבי יהודה ש"כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו וכולעתו", שלפי זה ראו כל בני ישראל את מאורע הבליעה עצמו (וזאת, למרות שלפי זה יוקשה פרט מסויים - הלשון "פיה", ולא "פיותיה");

ואילו שיטת רבי נחמיה היא - שהעיקר הוא הלימוד של כל פרט. ובנידון דידן, שיש להתייחס לפרטי הענינים שבפרשה: "ותפתח הארץ את פיה", ולא פיותיה, ובאופן כזה יש להתייחס גם ללשון "בקרוב כל ישראל" - בתור ענין פרטי בפרשה, שיכול להתקיים גם לפי הדיוק בלשון "ותפתח הארץ את פיה", ולא פיותיה - "שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה", אף שאין זה מתאים כל כך כאשר מתבוננים בתוכן כללות הענין.

רבי יהודה: הרחבת הדעת

ויש להוסיף ולהמתיק "לשיטתיה" זה:

ההבדל בין שתי השיטות האמורות באופן הלימוד, אם נוגע יותר כללות הענין או הפרטים שבו - הוא מצד טבע ותכונות האדם: מי ששכלו רחב - לוקח תחילה כללות הענין, הפלאת הענין, ואחר כך חוזר לפרט הדברים; ומי ששכלו מצומצם יותר - אזי לימודו באופן של גבורה וצמצום, באופן של התחלקות לפרטים, שכל פרט ופרט יהיה מדויק בתכלית.

ומזה מובן גם בנוגע לחילוק האמור שבין רבי יהודה ורבי נחמיה בשיטת הלימוד - כמובן מהמסופר בגמרא אודות אורח חייהם, שאצל רבי נחמיה היה מעמד ומצב של "צמצום" ביחס למעמדו ומצבו של רבי יהודה:

17. ראה שיחת ש"פ האינו תשכ"ט. ויש"נ.

במסכת נדרים¹⁸ מצינו סיפור אודות רבי יהודה: "זימנא חדא גזר רבן שמעון בן גמליאל תעניתא. רבי יהודה לא אתא לבי תעניתא", והטעם לכך - משום שלא היה לו במה להתכסות; וכפי שמסופר שם לפני זה, ש"דביתהו דרבי יהודה נפקת נקטת עמרא עבדה גלימא דהוטבי (גלימא חשובה), כד נפקת לשוקא מיכסיא ביה, וכד נפיק רבי יהודה לצלויי הוה מיכסי ומצלי" - היינו, שרבי יהודה ואשתו השתמשו בגלימה אחת בלבד, וכיון שבאותו זמן השתמשה אשתו בהגלימה הרי שלא היה לו במה ללכת.

ובמסכת כתובות¹⁹ מצינו סיפור אודות רבי נחמיה: "ההוא דאתא לקמיה דרבי נחמיה. אמר ליה (רבי נחמיה): במה אתה סועד (מה אתה רגיל לאכול בסעודתך)? אמר ליה: בבשר שמן ויין ישרן. (אמר לו רבי נחמיה): רצונך שתגלגל עמי בעדשים? לגלגל עמו בעדשים, ומת" (כיון שלא היה רגיל לאכול עדשים).

ונמצא, שאף שאצל שניהם היה מעמד ומצב של עניות - הנה העניות של רבי יהודה היתה רק בנוגע לבגדים חשובים, אבל לא בנוגע לאכילה ושתייה;

ואילו אצל רבי נחמיה היה מעמד ומצב של עניות אפילו בנוגע לאכילה ושתייה. ולא רק בנוגע לעצמו, אלא גם כשהוצרך ליתן מאכל לעני - שזהו ענין של מצות צדקה, שגדלה מעלתה ביותר - לא היה יכול ליתן יותר מאשר עדשים, שזהו מעמד ומצב של צמצום באין ערוך לגבי המעמד ומצב של רבי יהודה.

ובהתאם לכך היה גם החילוק ביניהם בדרך הלימוד:

ובהקדמה - שכיון שכל דבר הוא בהשגחה פרטית, ובפרט כשמדובר אודות תנאים, שהיו בעלי נשמות גבוהות כו', הרי מובן, שהעניות כפשוטה קשורה גם עם ענינים רוחניים - לימוד התורה וכו'.

ומעתה יש לומר, שרבי יהודה, שהעניות שלו היתה רק בנוגע לבגדים, ולא בנוגע לאכילה ושתייה - היה דרך לימודו באופן של הרחבה²⁰; ואילו רבי נחמיה, שהעניות שלו היתה גדולה ביותר, גם בנוגע לאכילה ושתייה - היה דרך לימודו באופן של צמצום.

18. מט, ב ובפירוש הר"ן.

19. סו, ב ובפרש"י.

20. ולהעיר גם מתניא פ"ז: "האוכל בשרא שמינא דתורא ושותה יין מבושם להרחיב דעתו לה' ולתורתו כו'".

ובהתאם לכך פליגי גם בפירוש הפסוק "בקרב כל ישראל", וכן בפירוש של פסוקים
נוספים (וראה לקמן סימן ב).

(חלק ה - ויחי ב)

ב

**"ואשר עשה לדתן ולאבירם בני אליאב בן
ראובן אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם
ואת בתיהם ואת אהליהם ואת כל היקום אשר
ברגליהם בקרב כל ישראל" (יא, ו)**

בקרצ כל ישראל - כל מקום שהיה אחד מהם צורת,
הארץ נבקעת מתחתיו וצולעתו, אלו דברי רבי יהודה.
אמר לו רבי נחמיה: והלא כבר נאמר 'ותפתח הארץ
את פיה', ולא 'פיותיה'! אמר לו: ומה אני מקיים 'בקרצ
כל ישראל'? אמר לו: שגשגית הארץ מדרון כמשפך, וכל
מקום שהיה אחד מהם, היה מתגלגל וצא עד מקום
הבקיעה:

מצינו כמה פעמים בדברי רש"י (על התורה) שנחלקו רבי יהודה לרבי נחמיה
בפירוש המקראות.

ויש לומר, שמחלוקות אלו מיוסדות הן בחילוק כללי בשיטת לימודם, והוא²¹:

לדעת רבי יהודה, יש לפרש את הכתוב באופן של "דברים ככתבם", גם אם ממעט
הדבר בכבודם של ישראל;

ואילו לדעת רבי נחמיה, עדיף להדר בכבודם של ישראל גם אם לפי זה אין הכתוב
מיושב כל כך לפי כתבו.

21. וראה גם (באופן אחר) לעיל סימן א.

ומצינו יסוד זה (בשיטת רבי יהודה)²² כמעט מפורש בפירוש רש"י לפרשת ראה, ששם נאמר²³ "רק חזק לבלתי אכול הדם, כי הדם הוא הנפש, ולא תאכל הנפש עם הבשר". ומפרש רש"י:

"רק חזק לבלתי אכול הדם - ממה שנאמר 'חזק' אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו, לפיכך הולך לומר 'חזק', דברי רבי יהודה. רבי שמעון בן עזאי אומר: לא בל כתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצוות - אם הדם שהוא קל להשמר ממנו, שאין אדם מתאווה לו, הולך לחזק בזה, כדאמרתו, קל וחומר לשאר מצוות".

ולכאורה יש בזה קושי גדול, שלאחר כמה וכמה אזהרות שהוזהרו ישראל בדבר אכילת דם, בספר ויקרא - הרי בזמן אמירת פרשת ראה (לאחר כארבעים שנה) עדיין "היו שטופים בדם לאוכלו"!

ומכח קושי זה מסתבר יותר לפרש, שבאמת בשעת אמירת פרשת ראה (בשנת הארבעים) לא היו ישראל שטופים בדם, ולא היו צריכים חיזוק מיוחד בענין זה; וכל כוונת הכתוב בלשון זו של "רק חזק" היא כדי "להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצוות" אחרות - כמו שמפרש רבי שמעון בן עזאי.

אלא שרבי יהודה אינו מתחשב בקושי האמור, והוא כן מפרש שישראל היו אז במצב של "שטופין בדם לאוכלו", כך שהאזהרה "חזק" מכוונת כלפי מצות איסור דם גופא; ואזיל לשיטתיה:

בפירוש הכתוב²⁴ "לא תאכלו כל נבלה, לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור לנכרי" - אומר רבי יהודה²⁵: "דברים ככתבם, לגר בנתינה ולנכרי במכירה". והיינו, שאינו מקבל את הפירוש שכוונת הכתוב היא רק כדוגמא (ובאמת "אחד גר ואחד

22. הבא לקמן (בביאור הפסוק "רק חזק לבלתי אכול הדם") - על פי לקוטי שיחות חלק יד ע' 49.

23. יב, כג.

24. פ' ראה יד, כא.

25. פסחים כא, ב.

נכרי בין במכירה בין בנתינה" - וכדעת החולקים על רבי יהודה), אלא הוא סבור שיש לפרש את הפסוק כפשוטו: לגר נותנים את הנבלה ואילו לנכרי מוכרים אותה.

וכן הוא באזהרת דם, שרבי יהודה לומד את אזהרת "רק חזק" באופן של "דברים ככתבם": מכיון שלשון זו נאמרה באיסור דם, הרי יש לפרש כפשוטו - שבא ללמד באזהרת דם עצמו, לפי שהיו ישראל אז במצב שהיו צריכים חיזוק באיסור זה; ולמרות שלפי פירוש נמצא מיעוט בכבודם של ישראל - שבשנת הארבעים ליציאת מצרים, ולאחר כל האזהרות שבדבר, עדיין "היו שטופין בדם" - בכל זאת מפרש רבי יהודה באופן של "דברים ככתבם".

שלוש מחלוקות, יסוד אחד

ומעתה יש לומר, שזו הנקודה שבה רבי נחמיה חולק על רבי יהודה בכמה מקומות, כי רבי נחמיה שם לעיקר את כבודם של ישראל. ואלו הן המחלוקות שמצינו בפירוש רש"י על התורה²⁶:

1) בפירוש הכתוב "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו", שנאמר ביעקב אבינו²⁷ - מי הן "בנותיו" של יעקב שאליהן מכוון הכתוב: "רבי יהודה אומר, אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ונשאום; רבי נחמיה אומר, כנעניות היו, אלא מהו 'וכל בנותיו' - כלותיו, שאין אדם נמנע מלקרוא לחתנו בנו ולכלתו בתו".

2) בפרשתנו, בפירוש הכתוב "אשר פצתה הארץ את פיה ותבלעם .. בקרב כל ישראל", שנאמר לגבי דתן ואבירם שהיו מעדת קורח - במשמעות הלשון "בקרב כל ישראל": "כל מקום שהיה אחד מהם בורח, הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו, אלו דברי רבי יהודה; אמר לו רבי נחמיה: והלא כבר נאמר 'ותפתח הארץ את פיה', ולא 'פיותיה'! .. 'בקרב כל ישראל' - שנעשית הארץ מדרון כמשפך, וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה".

26. ולהעיר, שקיימת מחלוקת נוספת בין רבי יהודה לרבי נחמיה שהובאה בפרש"י עה"ת - בענין "מכסה לאהל עורות אילים מאדמים ומכסה עורות תחשים מלמעלה" (תרומה כו, יד), שלדעת רבי נחמיה היו אלו שני מכסים ולדעת רבי יהודה היה זה מכסה אחד שחציו מ"עורות אילים מאדמים" וחציו מ"עורות תחשים". אך עדיין צריך עיון וביורר בשייכות מחלוקת זו להמבואר כאן, ואכ"מ.

27. וישב לו, לה.

(3) בפירושו הכתוב "כי מגפן סדום גפנם ומשדמות עמורה גו", שנאמר בשירת האזינו²⁸ - על מי קאי לשון זו: לדעת רבי יהודה מתייחסת לשון זו לבני ישראל, "שמעשיהם מעשה סדום ועמורה"; ואילו "רבי נחמיה דורשה כלפי האומות"²⁹.

כבוד לישראל ול"אדמת ישראל"

והביאור בזה - על הסדר:

(1) בענין נשי בני יעקב: רבי יהודה נאמן לשיטתו אשר "דברים ככתבם". וכיון שמצינו מפורש בכל מהלך הכתובים בספר בראשית אשר אצל האבות היה מופרך ביותר להתחתן עם כנעניות "מבנות הארץ", ועשו השתדלות רבה כדי שיצחק ויעקב לא יישאו מבנות כנען - אין מסתבר כלל שבני יעקב ישאו כנעניות לנשים, ולכן סובר רבי יהודה שנולדו להם "אחיות תאומות" ונשאו אותן לנשים;

אולם רבי נחמיה לשיטתו שמהדר בכבודם של ישראל - ולכן אין מסתבר לומר על בני יעקב, שבטי י-ה, שהם לא קיימו את האיסור המפורש בתורה על אח לישא אחותו. ואף שהיו אז לפני מתן תורה, וממילא לא חל עליהם איסור זה בתורת איסור וחובה ממש - מכל מקום, סובר רבי נחמיה שמכבודם של השבטים לומר שהם קיימו איסור זה ולא נשאו את אחיותיהן אלא נשים כנעניות (על אף הדוחק שבדבר מצד מהלך הכתובים בכלל)

(2) בענין בליעת דתן ואבירם ובני ביתם "בקרב כל ישראל": רבי יהודה מפרש את מהלך הכתוב ככתבו, אשר הבליעה עצמה היתה לעיני כל ישראל. ולכן הוא סובר, אשר דתן ואבירם ובני ביתם ברחו, כל אחד למקום אחר בתוך מחנה ישראל, ובכל מקום היתה הארץ פותחת את פיה ובולעת אותם, וכך היתה הבליעה לעיני יהודים רבים במקומות שונים³⁰;

אולם רבי נחמיה מהדר בכבודם של ישראל, ולדעתו אין לומר שהאדמה פצתה את פיה בכל מקום שאליו ברחו דתן ואבירם ובני ביתם, כי אין זה מכבוד ישראל שיהיה שינוי באדמה שלהם רק בגלל שדתן ואבירם ברחו לשם.

28. האזינו לב, לב.

29. ראה פרש"י האזינו לב, מג בארוכה.

30. ראה לעיל סימן א.

ולכן סובר רבי נחמיה, שבאמת האדמה פתחה את פיה רק במקום אחד - רק במקומם של דתן ואבירם גופא. ובשאר המקומות, שלא היו שייכים לדתן ואבירם, לא היה שינוי של ממש, אלא רק שהארץ נעשית כמדורון ודתן ואבירם התגלגלו אל מקום הבקיעה שהיה בהשטח שלהם דוקא (על אף שלפי זה עולה קצת דוחק במשמעות הכתוב שהבליעה עצמה היתה "לעיני כל ישראל").

3) בפירוש הכתוב "כי מגפן סדום גפנם": לדעת רבי יהודה, מכיון שכללות שירת האזינו היא דברי מוסר וכו' על ישראל, צריך לפרש גם את הפסוק "כי מגפן סדום גפנם ומשדמות עמורה" כמתייחס למעשיהם של ישראל, שמעשיהם כמעשי סדום ועמורה, וכפי שמשמע מפשט מהלך הכתובים;

אולם רבי נחמיה לשיטתו, שמהדר בכבודם של ישראל, ולכן על אף שמהלך הכתוב משמע יותר שמדבר בישראל, מעדיף רבי נחמיה לפרש שלשון זו קאי דוקא על אומות העולם, כי לא נוח לו לפרש לשון עמורה זו כלפי ישראל.

ומעתה מובן הטעם שבכל המחלוקות הללו מציין רש"י במפורש את שם בעלי המחלוקת: רבי יהודה ורבי נחמיה - ולא כדרכו בכמה מקומות לכתוב סתם "יש אומרים .. ויש אומרים" (וכיוצא בזה) - כי בא לרמוז שהולכים הם לשיטתם. וק"ל.

(חלק ה - ויחי ב)

לעילוי נשמת

מרת תמר

ב"ר שלום והדרה עטרה ע"ה

מני

נלב"ע כ"א מנחם-אב ה'תשמ"ו

תנצב"ה